

Aardrijkskunde

Landsexamen havo

Programma van toetsing en afsluiting

2026

Inhoudsopgave

Opzet van het examen	3
Het examenprogramma.....	3
Beschrijving van de examenstof	3
Het centraal examen	3
Het commissie-examen	4
Beoordeling van het commissie-examen	5
Het eindcijfer	5
Het profielwerkstuk	5
Bijlage 1 De eindtermen.....	6
Bijlage 2 Hulpmiddelen	9
Bijlage 3 Tips.....	10

Aardrijkskunde havo

Opzet van het examen

Het examen bestaat uit een centraal examen en een commissie-examen.

Het centraal examen is gelijk aan het centraal examen van de scholen.

Het commissie-examen bestaat uit een mondeling examen.

Het examenprogramma

Aardrijkskunde		centraal examen	commissie- examen
Domein A Vaardigheden	A1: Geografische benadering	X	X
	A2: Geografisch onderzoek		X
Domein B Wereld	B1: Gebieden op de grens van arm en rijk		X
	B2: Samenhangen en verschillen in de wereld	X	X
	B3: Mondiale processen en lokale effecten		X
Domein C Aarde	C1: Samenhangen en verschillen op regionaal niveau		X
	C2: Samenhangen en verschillen op aarde	X	X
	C3: De aarde als natuurlijk systeem en lokale effecten		X
Domein D Buurland	D1: Gebiedskenmerken	X	X
	D2: Actuele vraagstukken		X
Domein E Leefomgeving	E1: Caribisch gebied	X	X
	E2: Het eigen eiland		X
Domein F Oriëntatie op studie en beroep			X

Beschrijving van de examenstof

In bijlage 1 van deze vakinformatie staat een beschrijving van de eindtermen.

Bij het bestuderen van de examenstof is het raadzaam om gebruik te maken van een lesmethode of examenkatern.

Het centraal examen (CE)

Het centraal schriftelijk examen bestaat uit één zitting van 180 minuten tijdens het centraal examen (zie examenrooster).

Het gebruik van het basispakket hulpmiddelen is toegestaan. Voor basispakket hulpmiddelen, zie Regeling toegestane hulpmiddelen.

NB de Bosatlas is niet nodig tijdens het centraal examen. Bij het examen wordt een kaartenkatern aangeboden. De Bosatlas is wel nodig ter voorbereiding op het examen.

Er worden geen vragen gesteld over die onderdelen die zich naar hun aard niet lenen voor centrale examinering, waaronder vaardigheden die uitdrukkelijk een computer als werkstation vereisen.

De kandidaat moet kennis en vaardigheden kunnen toepassen in een regionale context die pas in het centraal examen zelf wordt gegeven.

Het commissie-examen (CIE)

Het commissie-examen bestaat uit een mondeling examen en vindt plaats in de maand maart van het desbetreffende examenjaar en gaat over de volledige examenstof.

De kandidaat krijgt, voorafgaand aan het mondeling examen, 20 minuten de tijd om een casus te bestuderen. De kandidaat krijgt daarbij één of meer artikelen voorgelegd over één of meer aardrijkskundige onderwerpen die een relatie hebben met de domeinen van het vak.

Het mondeling commissie-examen van **40 minuten** bestaat uit twee onderdelen: 1.

De examenstof: het beantwoorden van vragen over de casus gaat over één of meer vraagstukken betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten.

De kandidaat krijgt daarbij één of meer artikelen voorgelegd over één of meer aardrijkskundige onderwerpen. Vervolgens worden vragen gesteld. Hierbij gaat de examencommissie na of de kandidaat de informatie heeft begrepen en verwerkt, een standpunt kan innemen of een conclusie kan trekken.

Daarnaast worden vragen gesteld over de overige (sub)domeinen. Hierbij gaat de examinatoren na of de kandidaat kennis en vaardigheden kunnen toepassen in andere regionale contexten dan waarin deze zijn aangeleerd. Tijdens het mondeling examen wordt de kennis van de betreffende domeinen getoetst in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A.

2.

Vervolgens worden vragen gesteld over de overige (sub)domeinen. Hierbij gaat de examinatoren na of de kandidaat kennis en vaardigheden kunnen toepassen in andere regionale contexten daar waarin deze zijn aangeleerd. Tijdens het mondeling examen wordt de kennis van de betreffende domeinen getoetst in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A.

Kaartvaardigheden kunnen eveneens worden getoetst.

Bij het commissie-examen is het gebruik van een zelf meegebrachte atlas noodzakelijk. De Grote Bosatlas, de 55^e of 54^e druk is toegestaan.

Beoordeling van het commissie-examen

Voor het commissie-examen worden de volgende deelcijfers gegeven:

deelcijfer a: voor het beantwoorden van vragen over vraagstukken betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten aan de hand van de casus en het beantwoorden van vragen over de overige domeinen

deelcijfer b: voor het beantwoorden van vragen over vraagstukken betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten over de overige domeinen (sub domeinen) behorend tot de examenstof van het commissie-examen

Het cijfer voor het commissie-examen wordt als volgt berekend:

cijfer CIE = (a + 4b) / 5 (afgerond op 1 decimaal)

Het eindcijfer

Het eindcijfer wordt als volgt berekend:

eindcijfer = (het cijfer CE + het cijfer CIE) / 2 (afgerond op een geheel getal)

Profielwerkstuk

De kandidaat maakt een profielwerkstuk. Het profielwerkstuk betreft 1 of meer vakken uit het profiel en heeft een studielast van 80 uren.

Het profielwerkstuk kan mede vanuit het vak aardrijkskunde worden ingevuld.

Wanneer het vak aardrijkskunde bij het profielwerkstuk betrokken is, omvat het profielwerkstuk

- een zelfstandig uit te voeren onderzoeksopdracht op het terrein van twee of meer profielvakken.
Wat de bijdrage van aardrijkskunde betreft, is dit
- het uitvoeren van een onderzoeksopdracht betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten.

De beoordeling vindt plaats door de examinatoren van de vakken die bij het profielwerkstuk zijn betrokken.

Het profielwerkstuk wordt beoordeeld met een cijfer en wordt separaat op de cijferlijst weergegeven.

Bijlage 1: De eindtermen

Domein A: Vaardigheden

A1: Geografische benadering

De kandidaat kan de geografische benadering adequaat hanteren:

- geografische informatie selecteren, verwerken en weergeven;
- geografische vragen herkennen en zelf formuleren;
- de geografische werkwijzen toepassen bij het formuleren en beantwoorden van geografische vragen.

A2: Geografisch onderzoek

De kandidaat kan een geografisch onderzoek in de eigen regio opzetten, uitvoeren, presenteren en evalueren:

- op basis van een geografische onderzoeksvraag en een gestructureerd plan van aanpak;
- met gebruikmaking van de geografische werkwijzen en in elk geval zelf verzamelde primaire data;
- aansluitend op onderdelen van het examenprogramma, met name de domeinen B, C en E.

Domein B: Wereld

B1: Gebieden op de grens van arm en rijk

De kandidaat kan de situatie in een nader aan te wijzen gebied waar een of meer rijke landen en een of meer arme landen aan elkaar grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft:

- economische, demografische en sociaal-culturele gebiedskenmerken en de relaties daartussen;
- de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan.

B2: Samenhangen en verschillen in de wereld

De kandidaat kan ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld:

- mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren;
- het proces van mondialisering beschrijven, herkennen en in hoofdlijnen verklaren.

B3: Mondiale processen en lokale effecten

De kandidaat kan aan de hand van een voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondialisering uitwerkt in een lokale context. Hij betreft hierbij:

sociaal- en fysisch-geografische aspecten;
actoren in de lokale context.

Domein C: Aarde**C1: Samenhangen en verschillen op regionaal niveau**

De kandidaat kan voor een nader aan te wijzen fysisch-geografische regio:

- spreidingspatronen van natuurlijke en landschappelijke verschijnselen beschrijven;
- relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen.

C2: Samenhangen en verschillen op aarde

7. De kandidaat kan met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde:

- natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekening houdend met verschillende tijd- en ruimteschalen;
- de kenmerken van de landschapszones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren.

C3: De aarde als natuurlijk systeem en lokale effecten

De kandidaat kan aan de hand van een voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondiale natuurruimtelijke processen uitwerken in een lokale context.

Hij betreft hierbij:

- fysisch- en sociaal-geografische aspecten;
- actoren in de lokale context.

Domein D: Buurland**D1: Gebiedskenmerken**

De kandidaat kan een samenhangend geografisch beeld van een nader aan te wijzen buurland beschrijven en analyseren. Het betreft:

- sociaal-geografische en fysisch-geografische kenmerken van en samenhangen in het betreffende buurland;
- de sociaal-economische positie van het betreffende buurland in de macroregio en in de wereld.

D2: Actuele vraagstukken

De kandidaat kan actuele vraagstukken betreffende het in D1 genoemde buurland beschrijven en analyseren. Het betreft:

- de (groot)stedelijke problematiek;
- grondstoffen en grondstoffenbeheer (natural resources & resource management);
- agrarisch grondgebruik en conflicten rond toegang tot land.

Domein E: Leefomgeving**E1: Caribisch gebied**

De kandidaat kan een samenhangend geografisch beeld van het Caribisch gebied beschrijven en analyseren en een beargumenteerde mening geven over maatschappelijke- en milieuvraagstukken in die regio. Het betreft:

- de afbakening van de regio, gebruikmakend van combinaties van relevante kenmerken;

- sociaal-geografische en fysisch-geografische kenmerken van en samenhangen in deze regio;
- interne en externe relaties, met speciale aandacht voor de positie van de bij het Koninkrijk der Nederland behorende eilanden binnen de regio;
- een beargumenteerde mening over (geo)politieke, sociaal-economische, culturele en milieuvraagstukken. Hij betreft hierbij aspecten van duurzame ontwikkeling en globalisering;
- een vergelijking tussen twee landen in het Caribisch gebied op grond van landschap en milieu. Hij betreft hierbij aspecten van duurzame ontwikkeling en globalisering.

E2: Het eigen eiland

De kandidaat kan een samenhangend geografisch beeld van het eigen eiland beschrijven en analyseren en een beargumenteerde mening geven over maatschappelijke- en milieuvraagstukken op het eiland. Het betreft:

- sociaal-geografische en fysisch-geografische kenmerken van en samenhangen op het eiland;
- interne en externe relaties, met speciale aandacht voor de relatie met de andere delen van het Koninkrijk der Nederlanden;
- (geo)politieke, sociaal-economische, culturele en milieuvraagstukken op het eigen eiland. Hij betreft hierbij aspecten van duurzame ontwikkeling en plannen voor de ruimtelijke inrichting;
- een aardrijkskundig onderzoek met gebruikmaking van de vaardigheden in subdomein A2.

Domein F: Oriëntatie op studie en beroep

De kandidaat kan informatie inwinnen over vervolgoopleidingen waarin aardrijkskunde een rol speelt en nagaan in hoeverre hij capaciteiten en interesses bezit die daarop aan.

Bijlage 2 Hulpmiddelen

Noodzakelijk: Grote Bosatlas, **55^e (of 54^e) druk**.

Basispakket

Het standaard basispakket bij alle centrale examens en commissie-examens bevat:

- schrijfmateriaal
- tekenpotlood
- blauw en rood kleurpotlood
- liniaal met millimeterverdeling
- passer
- geodriehoek
- gum
- rekenmachine

Ook is het toegestaan om hulpmiddelen mee te brengen die geen relatie hebben met de exameneisen maar wel functioneel kunnen zijn, zoals: markeerstift, puntenslijper, leesliniaal (loep).

Woordenboek

Nederlands-Nederlands (eendelig)

óf

Nederlands-thuistaal van de kandidaat (eendelig)

Een digitaal woordenboek is *niet* toegestaan.

De hulpmiddelen van het basispakket zijn toegestaan bij alle examens. Zij zijn niet alle nodig.

NB de Bosatlas is niet nodig tijdens het centraal examen. Bij het examen wordt een kaartenkatern aangeboden. De Bosatlas is wel nodig ter voorbereiding op het examen.

Uitgebreide informatie over hulpmiddelen voor de centrale examens staat in de Regeling toegestane hulpmiddelen op de website van het ETE, www.ete.cw.

Bijlage 3 Tips

Centraal examen

- Oude examens zijn geschikt om ervaring op te doen.
- Oude centrale examens zijn te vinden op de website van cito.nl of examenblad.nl en website van ETE.
- oefen in het goed formuleren en het opzetten van een juiste redenering
- oefen in atlasvaardigheden

Commissie-examen

- bekijk de informatiefilm over het mondeling commissie-examen op de site:

<https://duo.nl/particulier/staatsexamen-vo/index.jsp>

NB Dit is wel hoe het in Nederland gaat, maar het geeft ook een goed beeld hoe het bij ons gaat.

- volg het nieuws
- neem een pen mee om aantekeningen te kunnen maken tijdens het bestuderen van de casus; deze aantekeningen mag u tijdens het examen raadplegen
- behalve kennis dient u de kennis ook te kunnen toepassen en inzicht te hebben in de bestudeerde kennis
- er wordt van u verwacht dat u over voldoende topografische kennis beschikt en dat u in staat bent bronnen in de juiste tijdsvolgorde te kunnen plaatsen
- oefen voldoende voorafgaand aan het examen voldoende met de atlas en maak gebruik van de (algemene) legenda, registers en bladwijzer achter in de atlas